

מובא במשנה מחלוקת בית שמאי ובית הלל (משנה ראשונה, לפני שחזרו בהם) בדין מי שחציו עבד וחציו בן חורין. עולה מהמשנה שני נושאים מרכזיים:

- נושא- דיני ממונות, ב"ה סוברים שמי שחציו עבד וחציו בן חורין, עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד.
- נושא- דיני איסורים, ב"ה סוברים שמי שחציו עבד וחציו בן חורין, לא יכול לישא שפחה ולא בת חורין.

הגמרא מבררת מה הדין בחצי עבד חצי בן חורין ביחס לנזק, כגון ששור הזיק לאותו אדם, למי הולך כסף הנזק? וכך לשונה (שם מב.):

נגחו שור יום של רבו - לרבו, יום של עצמו - לעצמו. אלא מעתה, יום של רבו ישא שפחה, יום של עצמו ישא בת חורין! איסורא לא קאמרינן.

כלומר, אם נגח השור את העבד החציו ביום של האדון, אזי הכסף הולך אל האדון. אך אם נגח השור ביום של עצמו, אזי הכסף הולך אל עצמו (האדם החציו). הגמרא מקשה, אם כן יכול גם אותו אדם לישא שפחה ביום רבו, ולישא בת חורין ביום עצמו! עונה הגמרא, שבאיסורים אומרים כך.

ומבאר רש"י (ד"ה איסורא) כל זכיית הממון תלויה בימים ע"כ או שהאדון זוכה או האדם החציו. אך בדיני איסורים אין האדם מתחלק לחצי, כי אין הדבר תלוי בימים. כלומר, דיני ממונות מתחלקים לימים, אך אין דיני איסורים נחלקים לימים.

אולי הדיוק הוא מהמשנה, שכל קושיית ב"ה ש"ל לב"ה הוא שאין האדם החציו- חצי עבד וחצי בן חורין לא יכול לישא אשה. ע"כ בדיני איסורים אין הוא מתחלק לשניים, אך בדיני ממונות יכול האדם להתחלק לימים.

נראה שהתלמוד הירושלמי חולק על הבבלי, וזה לשונו (פ"ד ה"ה):

מָצָא מִצִּיאָה, בְּיוֹם שֶׁל רַבּוֹ, שֶׁל רַבּוֹ. בְּיוֹם שֶׁל עַצְמוֹ, שֶׁל עַצְמוֹ. וְלִית מָחָר בְּעֵי יַעֲבֹדָה לִיה לְמִרְיָה. קִידַשׁ אִשָּׁה בְּיוֹם שֶׁל מְרִיָּה אֵין חוֹשְׁשִׁין לְקִידוּשָׁיוּ. בְּיוֹם שֶׁל עַצְמוֹ, חוֹשְׁשִׁין לְקִידוּשָׁיוּ. וְלֹא כֵן אָמַר רַבִּי חִיָּיה בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, מִי שֶׁחָצִיו עֶבֶד וְחָצִיו בֶּן חוֹרִין, קִידַשׁ אִשָּׁה אֵין חוֹשְׁשִׁין לְקִידוּשָׁיוּ. דְּכַוְנָתָה גִּירָשׁ אֵין חוֹשְׁשִׁין לְגִירוּשָׁיוּ.

כלומר, מי שחציו עבד וחציו בן חורין, ומצא מציאה ביום של רבו אזי המציאה של רבו, אך אם מצא מציאה ביום של עצמו, המציאה שלו. אבל למחר העבד יעשה ויביא את המציאה לרבו (י"מ שהמציאה כולה שלו). וכך גם לעניין קידושין, אם קידש אשה ביום של אדונו אזי אין קידושיו קידושין, אך ביום של עצמו חוששין לקידושיו.

עולה מהאמור, שהירושלמי סובר כמו שבדיני הממונות יש חלוקה עפ"י ימים, כך גם בדיני איסורים יש חלוקה. אך בתלמוד הבבלי, יש חלוקה רק בדיני הממונות, ואין חלוקה בדיני האיסורים.

נראה לבאר את המשנה לפי הירושלמי, שבית הלל ובית שמאי חולקים גם בדיני הממונות וגם בדיני האיסורים. מפני שסברו במשנה ראשונה ב"ה שיש מושג של חציו עבד וחציו בן חורין, ומשום שב"ה הקשו על דברי ב"ה בדיני איסורים- רואים שדיני הממונות שווה לדיני האיסורים (ולאחר מכן חזרו להורות כב"ה גם בדיני הממונות וגם בדיני האיסורים).

מה יסוד ושורש המחלוקת בין הבבלי לירושלמי?

כתב בספר קצות החושן את המחלוקת בין התלמודים באריכות, נביא מעט מדבריו וננסה להגדיר את המחלוקת עפ"י חקירת האחרונים, וזה לשונו (סי' רמט סק"ב):

ונראה דירושלמי לסוגיא דזידיה אזיל, דאמר שם בירושלמי קידש אשה ביום של מריה אין חוששין לקידושיו ביום של עצמו חוששין לקידושיו, ומסוגיא דידן מבואר דאין העבד מתחלק לאיסור. וא"כ הא דנתחלק למלאכה אינו אלא כמו חצר שאין בו דין חלוקה, ועובד רבו עמו יום אחד שלם אף על גב דהוא חצי בן חורין עבור שעבד לעצמו בחצי עבד דרבו, וא"כ זה שעבד רבו יום שלם הוי כאילו נתן אחר לרבו פרוטה בכדי שיהיה עבד עובד לעצמו יום אחד. אבל הירושלמי דסבירא ליה דנתחלק ג"כ לאיסור ואם קידש ביום רבו אין חוששין לקידושיו וביום עצמו חוששין לקידושיו, א"כ הו"ל יום עצמו בן חורין גמור וביום רבו עבד גמור. וטעמא דתלמודא דידן דס"ל דאינו נתחלק לאיסור כבר מבואר מתוך מ"ש בסימן קע"א סק"א ע"ש, ומשום דלא מצינו עבד [משוחרר] וחוזר ומשתעבד, דקדושת הגוף כיון דחייל שעה אחת תו לא פקע וכמ"ש תוס' פרק השולח דף מ' (ע"ב ד"ה הקדש), ומש"ה לעולם אינו אלא חצי עבד וחצי בן חורין ואסור בשפחה ובבת חורין, ואינו מתחלק אלא למלאכה ומשום דהו"ל כמו חצר שאין בו דין חלוקה דנשתעבד חלקם זה לזה שישתמש זה בשל זה וע"ש. וטעמא דירושלמי פרק השולח נראה ע"כ דס"ל דגם לאיסור מתחלק, ואי משום דקדושת הגוף לא פקע בכדי, אפשר דס"ל דקדושת הגוף בכדי פקע וכדס"ל לאביי בנדרים דף כ"ט (ע"א) ע"ש.

נחלקו התלמודים מהי ההגדרה של חציו עבד וחציו בן חורין. האם ביום שהוא עבד, הוא עבד לגמרי או שהוא עבד שיש לו זיקה בת חורין לעצמו? וכן להיפך, ביום שהוא בן חורין, האם הוא בן חורין לגמרי? או שיש בו צד שמשועבד להיות גם עבד?

בתלמוד הבבלי אין חלוקה לימים, אך בדיני ממונות הוא כמו חצר (הגוף שלו) שיש בו דין חלוקה, ולכן גם אם הוא חצי עבד, ביום שהוא בן חורין הוא יכול לזכות- כמו אדם המשכיר כלי שאינו שלו (בעלות שימושית בגופו). לענייני איסורים כמו שאמרנו, אין חלוקה לימים- כי גם שהוא ביום עצמו, יש לו שעבוד מסוים לרבו, וע"כ אינו יכול לישא לא שפחה ולא בת חורין.

בתלמוד הירושלמי, יש חלוקה ברורה לימים, גם בדיני איסורים וכל שכן בדיני ממונות. חציו עבד וחציו בן חורין, ביום שהוא עבד את עצמו הוא בן חורין לגמרי, וכשהוא עובד את אדונו הוא עבד לגמרי- בין בדיני איסורים ובין דיני ממונות- ואפילו רבו זוכה במציאתו יום למחרת.

נראה לענ"ד שהתלמוד הבבלי מפריד בין הגוף לנשמה, כלומר, הגוף יכול להתחלק כדן ממוני המתחלק, אך אין הנשמה יכולה להתחלק, ולכן האיסור חל תמיד. בתלמוד הירושלמי יש חיבור בין הגוף והנשמה, כמו שהגוף (הצד הממוני) מתחלק ליום לאדון, ויום לעצמו, כך הנשמה עמה מתחלקת, יום לאדון ויום לעצמו- ויכול 'מי שחציו' להינשא ביום עם בת חורין ביום שהוא לעצמו לגמרי (וילעיי"ע בנידון בין א"י לחו"ל).